

MIHAJO PANTIĆ

Menekülés a definíciótól

Írásom elején a kétely kap helyet a mondanivaló helyett, tartva a téma kényszerességétől. Az irodalom és a rock viszonyáról folyik egy közvetlen párbeszéd, ahol a rock nem más, mint egy a különféle korszakok közül, melyben élünk, és ahogy a jó öreg szólás is mondja: „minden út az irodalomba vezet”. Ennek ellenére vajon van-e értelme egyáltalán e témát a metanyelv darálójába vetni, hiszen a rock – legalábbis a jelenség, amit ez alatt értünk – kivételesen megmaradt a folyamatos és közvetlen kommunikáció állapotában? Az irodalom amúgy is elkésett már, az elmélet és a kritika – a tolmácsolás helyett – azt egocentrizmusból a szellem sekélyes gyakorlóterepevé változtatták.

E különböző, eddig gyakorlatilag összeférhetetlen megnyilvánulások mind gyakoribb „összeszikkrazásának” ellenére, olyan kihívással van dolgunk, mellyel kár lenne nem szembenézni. A rock és az irodalom – a posztmodern „előretörésével”, és a különféle művészeti ágak világos határainak elmosódásával –, ha nem olvadtak is egybe teljesen, de mind inkább összefonódnak, nem csak nyilvánvaló, tematikus értelemben, hanem, ami sokkal fontosabb, az ideák kölcsönhatásában is. A mélységi folyamatok egy „új érzékenység” színre lépését jelzik. Mintha a számos tévedés mellett, valami mégis felszínre kerülne. Természetesen a selejt a jellemző – ám ahogy Susan Sontag fogalmaz, „ez nem is olyan fontos, abból ami bármelyik korban megírásra kerül, 99 százalékának nincs semmi jelentősége”. Mielőtt azonban a praktikus dolgokról esne szó, vizsgáljuk meg első feltevésünket (ettől függ ugyanis szabály szerint a konklúzió természete és érvényessége). Mi a rock tulajdonképpen, pontosabban, mit értek ezalatt?

A rock a definíciótól, attól a bizonyos racionalizmustól való menekülés. Az állhatatosságnak egy mindig elkötelezett formában való megtestesülése. Permanens változás. A rocknak, szavamra, vannak előfutárai, van saját szociális chartája, tradíciója, aminek megvan a maga jelentősége, van történelme, és megjelölhető keletkezésének ideje is. (Hogy történelme van, nem éppen kellemes dolog, bármennyire is segítette egy újfajta individualizmus létrejöttét, hiszen egyúttal zavaró tényező is.)

A rock természetesen, legalább is innen nézve, nem pusztán zene, pontosabban egyre kevésbé az. Íme néhány érv e tézis alátámasztására.

Az átideologizált polgári társadalom, melynek elérhetetlen ideája a tökéletes személyes kontroll, a teljes rend és béke, s melynek kebelében a rock, egyfajta gyors áttétellel terjedő, ideológiaellenes testként megfogant, a jól bevált, perfid manipulációs mechanizmusok felhasználásával gyorsan adaptálta azt. Az intézménynek valahogy, destruktívan semlegesítenie kellett ellentétét, hozzáigazítva azt a meglévő „egyetemes értékrendhez”. És bevallottan meg is tette ezt, egy rövidke adaptációs fázist követően, de csak a zenével, miközben negligálta és leköpte a valós változásra tett összes spontán kísérletet. A tespedt, de szívós polgári organizmus teret engedett ennek a zenének, megnyitotta számára a médiát, teljes

La vergine
con l'apricatole

Breast cancer and
the fat connector

Crackdown
the maiden

california dream

NOTES
SO
I hate
Musiker:
ND PHYSIK
Panelból, panelha
Super
Zukunft
beetje wit
ten BIO, MATHE
Vonzó, szilárd és
spionieren
Misery on the markets
Death and
the maiden
TO NOWHERE
SOU
INFERNO
Oven ev boldogság
Neue Arbeitszeit

HITS
centre
Story

Road
LEIS

IT'S A MATTER

ágazatokat alakított át annak érdekében, hogy újfajta „extraprofithoz” jusson – vagyis finanszírozni kezdte tulajdon ellenségét, kit már hazug módon „hivatalosan is” annak nevez. Kasztrálta elsőszámú, antagonisztikus ellentétét, mindinkább hatalmas üzletté változtatva azt, mely, mint a manipuláció örömmel fogadott, megajándékozott és kihasználtság eszköze, hálát adott a részvétel lehetőségért, az eltömegesedésért és az aktualizált, „gyors sikerről” szóló meséért. A rockkoncertek rituáléját (a futballhoz hasonlóan) a tömegek destruktív energiáinak mesterséges előhívására kezdték alkalmazni (és kioltására kritikus időkben), melyek így most vésszesen kiüresednek, behatárolódnak, kontrolálttá és neutrálissá válnak. Elmúltak a nosztalgikus ötvenes évek, a zúzós hatvanasok, az unalmas hetvenesek – a nyolcvanas pedig személytelen és öntudatlan évtized volt. A változásról és az utópikus megszabadulásról szóló álmok (melyekről a bandák továbbra is énekelnek, ám egy precízen vezérelt gépezet belsejében) hazug módon valósultak meg. Minden külsőséges megnyilvánulás engedélyezett, ám a belső változás nem lehetséges. Időközben volt még néhány obstrukciós csapás (mondjuk a punk), ám azok is gyorsan önnön karikatúrájukká váltak. A mindennapok amöboid osztódásban teltek. Az irracionálizmussal való szakítás, meg a folytonos munka ideája, meg a meggyőződés, hogy a világot meg lehet magyarázni, egyenlő az unalommal és a monotóniával. Környezetszennyezés, a katasztrófától való látens rettegés. A nyolcvanas évek valóban személytelenek és öntudatlanok voltak.

A mozgásba lendült sziklát nehéz megállítani. Nem hiába az a neve a Rolling Stonesnak, ami. Az intézményen belül is lehetséges az intézményellenesség, még ha végső soron minden a mimikriáról szól is. A margó „interiorizálódása”. „Ha nincs kimosva az agyuk, akkor önök súlyosan marginalizáltak” – mondta egy alkalommal Noam Chomsky. Az alternatív jelleg, az intézmények kontraproduktivitására való ráeszmélés úgy izzik, akár egy nukleáris reaktor parazsa – a rockérzékenység alkalmazkodott a rendszerhez ugyan, ám öntudata kiterjed a gondolkodás, a viselkedés számos területére, és az új művészetekre gyakorolt hatása által megőrizte lényegi (ellenálló) természetét.

Kezdetben a zene meg az abból fakadó szociális és kulturális sajátosságok adták kontextusát, majd lassanként önnön rezervátumává nőtte ki magát. A „lélek abszolút állapotává”, egy sajátos metamorf, egyetemes tapasztalattá, mely az öntudatra ébredés által egy, a világra vetett innovatív pillantásban ölt testet. Ebben a tapasztalatban, ebben a világra vetett pillantásban annyi minden összegződik. A zene és transzformációi, irányzatai, mozgalmi, programjai, szövegei. Antiracionálizmus és szofisztikáltság. Eredetiség és high-tech sterilitás. Apolitikusság és ideológiai argesszivitás. Fragmentáltság és integritás. Pátosz és cinizmus. A szó szoros értelmében fotográfia, pszichodélia, underground, beat, absztrakció és karikatúra. Konstruktivizmus és kreatív destrukció. Határtalan depresszió és megmagyarázhatatlan vitalitás. Definiálhatatlan (ön)ellentmondás.

Ellentmondásos jellegéből adódóan a rock a kortárs városi tudat természetes létformájává, egy újfajta antropológiai gesztussá vált. Ha valaha csak zene volt, mint ahogy sohasem, a test ösztönös reakciója, energiatöbblet és individualitáshiány, ma már, posztindusztriális, urbánus korunkban, elszakadva elsődleges jelentésétől, a rock „a gondolkodás és a viselkedés szupsztrátumává” lett. Életszemlélet, ami ha nem is juttat vissza az elveszett kategóriák korába, de legalább valami emberire, valamiféle kommunikációra készlet minket.

Talán nagyképű állítás (*It's only rock & roll*), de e tézis alátámasztására az az érv, hogy a rock a kezdetek óta, bármiféle misztifikáció nélkül, tipikusan civilizációs, technikai (az elektronikától a médiáig) produktumok fölhasználásával a kommunikáció folyamatának visszaállítására törekedett, némileg paradox módon, kísérletet téve annak a személytelenségnek és embertelenségnek a legyűrésére, melyet az átideologizált polgári társadalom alapja, maga a gép generál. Ha így fogjuk fel (nem definiáljuk), nincs távol a hasonlóságokat felmutató irodalomtól: a margótól a centrum felé való haladás, az üzenetek univerzalitása, intézményellenesség, a tradíció tisztelete, egyúttal kétségbevonása, ideológiai purgatórium, a megkövesült hierarchia aláásása, a hazug értékekkel és az inautentikussággal való leszámolás.

A rock és az irodalom kapcsolata mind intenzívebb a délszláv kulturális térségben is, talán az utolsó összetartó elem. Számos délszláv szerző műveiben felismerhető egy intézményellenes, alternatív kulturális koncepció nyoma, melynek létrehozása elképzelhetetlen rockérzékenység nélkül. Bizonyos tematikai, de modellértékű folyamatok alapján, úgy tűnik, hogy az utóbbi néhány évben megjelent művek egy újfajta, sajátos rockpoétikát alakítanak ki. Davor Slamnig, David Albahari, Vojislav Despotov, Branko Maleš, Milutin Petrović, Edo Popović, Svetislav Basara, Branko Ćeđec, Vasa Pavković és mások költészetéből és prózájából kitűnik, hogy korunkban a rock gyakorol, talán egyedül, különleges, autentikus hatást. E hatásban paradox módon egybeolvad a nonkonformizmus meg a tradíciótól, a konvenciótól és a formától való alexandriai módon való elszakadásra tett kísérlet, az ironia meg a pátoszról való pátosz nélküli beszédre tett erőfeszítés. Nincs más hátra, mint kivárni, hogyan alakul a rock és az irodalom (erotikus) viszonya. „Ó, így érik meg lassan... így érik meg minden...” – ahogy Bruce Springsteen mondaná.

Kollár Árpád fordítása

Mihajlo Pantić kortárs szerb író, kritikus. Huszonöt novella-, esszé-, kritika- és tanulmánykötete jelent meg. Műveit tizenöt nyelvre fordították le. Szerb irodalomtörténetet és kreatív írást tanít a Belgrádi Egyetem Bölcsészkarán. A szerb PEN Klub alelnöke. Szerkesztője volt a *Književna Reč* és a *Književne Novine* periodikáknak, valamint az *Uhvati ritam* című, rockelméleti írásokat tartalmazó kötetnek. Legutóbb magyarul a *Híd* 2005/5-ös számában jelent meg *Két sík* című esszéje. Az itt közölt fordítás a *Bekstvo od definicije* (In: *Uhvati ritam*, Vál. és szerk. David Albahari és Mihajlo Pantić, Polja, Novi Sad, 1990) alapján készült.